

بحث ما در مورد حق چشم بود. عرض کردیم چشم نیز مانند گوش از دید امام سجاد (علیه السلام) دروازه‌های آگاهی و معرفت انسان هستند. انسان از طریق چشم و گوش می‌تواند معرفت کسب کند و شناخت پیدا کند. حال این شناخت، سطوح مختلف دارد. وقتی که می‌گوییم دروازه آگاهی، این معنایش این است که قابلیت بهره‌برداری و کسب آگاهی با چشم وجود دارد، اما لزوماً مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. یعنی انسانها دو دسته هستند: یک دسته از این ابزار آگاهی استفاده بهینه می‌کنند و یک عده استفاده نمی‌کنند. چشم نیز گویا از دید قرآن دو نوع است: ۱. چشمی که می‌بیند؛ ۲. چشمی که نمی‌بیند آنچه را که باید ببیند. اینجا اشاره به کور و نابینا نمی‌کند، می‌گوید کسی ممکن است چشم داشته باشد و با آن ببیند یعنی کسب معرفت و آگاهی کند، اما کسی ممکن است چشم داشته باشد و اشیاء ظاهری را ببیند ولی آن را وسیله‌ای برای کسب معرفت قرار نمی‌دهد. لذا خداوند متعال در سوره اعراف در مورد کافران می‌فرماید: «لَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا»^۱ بعضی چشم دارند و در این دنیا می‌بینند ولی «لایبصرون بها»، در جای جای قرآن به این دو رفتار اشاره شده. یعنی انسان‌هایی که چشم دارند و می‌بینند، انسانهایی که از این قوه بینایی برخوردار هستند، اما بینائیشان را محصور در مشاهده اشیاء ظاهری کردند، اینکه از این امور به امور دیگری منتقل شوند تأمل و تفکر کنند و به علم و معرفت حقیقی دست پیدا کنند، اینطور نیست. طبیعتاً انسان با چشمش آگاهی‌های جدید پیدا می‌کند، یعنی وقتی اشیاء را می‌بیند طبیعتاً یک زوایایی از آن شیء مشاهد برایش آشکار می‌شود. فرض کنید تا حالا انسانی را ندیده یا یک حیوانی را ندیده یا جایی را ندیده، وقتی می‌بیند این اطلاعات او افزوده می‌شود، اما این ظاهر قصه است.

خداوند متعال در آیات فراوانی امر به دیدن همراه با تأمل و دقت می‌کند و در آیات متعددی کسانی را که می‌بینند و تأمل و دقت نمی‌کنند سرزنش می‌کند. شما جستجو کنید، آیاتی که با «انظروا» یا «أولم ينظروا» وارد شده، یعنی اثبات و نفی، امر به نظر و سرزنش به خاطر ندیدن؛ جایی می‌فرماید: «فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ»^۲ نگاه کنید عاقبت تکذیب‌کنندگان چه بوده، یعنی از راه آثار و نشانه‌های تکذیب‌کنندگان پی ببرید که تکذیب الهی چه نتیجه‌ای دارد؟ اینجا نیز دیدن است ولی دیدنی است که آگاهی و علم حقیقی به انسان می‌دهد، علم و معرفت حقیقی، علم و معرفت به مبدأ هستی است و هر آنچه که خداوند تبارک و تعالی خواسته یا در مثلاً در آیه «سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^۳؛ ای رسول به مردم بگو که در زمین سیر کنند و ببینند که خداوند چگونه این موجودات را آفرید، سپس خدا عالم آخرت را ایجاد می‌کند و او بر همه چیز قادر و تواناست، اینکه می‌فرماید «انظروا كيف كان بدء الخلق» ببینید خداوند چطور عالم را خلق کرد، همانطور نیز آخرت را خلق خواهد کرد، این هم امر می‌کند به دیدن ولی یک وقت دیدن برای این است که انسان در این متوقف شود، یا این را مبدأ حرکت ذهنی و آگاهی بخشی خودش قرار دهد؟ از این قبیل ما زیاد داریم.

^۱ سوره اعراف، آیه ۷۹.

^۲ سوره آل عمران، آیه ۱۳۷.

^۳ سوره عنکبوت، آیه ۲۰.

در مقابل کسانی که از چشمشان استفاده می‌کنند، ولی این موجب علم و آگاهی آنها نمی‌شود سرزنش می‌کند. «أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَىٰ الْأَيْلِ كَيْفَ خُلِقَتْ وَإِلَىٰ السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ وَإِلَىٰ الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ»؛^۱ نمی‌بینند که این شتر چگونه خلق شده، آسمان چگونه برافراشته شده، این کوه‌ها چگونه استوار شدند و ثابت شدند؟ این برای دیدن است. یعنی کسی که کوه و آسمان و شتر را می‌بیند، خدا از او می‌خواهد که در آنها تأمل کند و اینها منشأ علم و آگاهی انسان شوند یا در آیه دیگری می‌فرماید: «أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ»^۲ آیا اینها در ملکوت آسمانها و زمین نگاه و تأمل نمی‌کنند؛ آسمان و زمین و آنچه که خداوند آفریده ولو «من شیء»، یعنی کوچکترین چیز، اینها را انسانها می‌بینند، این نمی‌خواهد بگوید که انسانها نابینا هستند، نه این همان «لهم اعین لا یبصرون بها» همین را می‌خواهد بگوید یک عده‌ای چشم دارند و اشیاء را می‌بینند اما این دیدن آنها دروازه علم و آگاهی و معرفت برای آنها نیست.

پس ما دو دسته انسان داریم، انسان‌هایی که دیدن و چشم و نظر را ابزاری برای آگاهی و معرفت قرار می‌دهند اما بعضی را وسیله کسب و آگاهی معرفت قرار نمی‌دهند «لهم اعین لا یبصرون بها». این چیزی است که در آغاز امر باید به آن توجه کرد سپس می‌آییم سراغ کارهایی که چشم باید کند و نباید بکند.

«والحمد لله رب العالمین»

^۱ سوره غاشیه، آیات ۱۷ تا ۱۹

^۲ سوره اعراف، آیه ۱۸۵